

KKamenjar.com

IVO LU I : Sukobi dvaju naroda u Hercegovini traju stolje ima, a ponovno su eskalirali u Stocu

Objavio Ante B - 18/10/2016

U Subotu je u Jutarnjem listu objavljen članak o nedavnom nasilju i prekidu izbora. Ukratko, po ustaljenom propagandnom obrascu nasilnici su predstavljeni kao žrtve, a žrtve kao nacionalisti koji su dobili što su zaslužili. Vođa Salmir Kaplan izjavio je da će o njegovu "podvigu" uskoro "djeca ući u školi, kao što danas uče o Kolumbu ili izumitelju automobila". Izgleda da se pokušava izvući i na neutralnost. Da ne bi na tom ostalo, napisao sam malo drukčiju i puno ozbiljniju priču o stoljećima sukobima, događajima iz prošlosti i planovima za budućnost, piše Ivo Lučić - Ilustracija Kamenjar.com

“uvaj Stoca, ne daj Poitelja, ni Mostara ne ostavljaj sama.”

Upravo ovim naslovom i citiranim objašnjenjem počinje članak u Preporodu, službenom glasilu Islamske zajednice u BiH, koji je objavljen 20. kolovoza ove godine na temu političkih odnosa u Hercegovini. U članku su iskazane ambicije i planovi udruženih bošnjačkih političkih strana i stranaka (Stranka demokratske akcije/SDA, Stranka za bolju budućnost/SBB i Socijaldemokratska partija/SDP), vezano za nedavno održane i u Stocu prekinute lokalne izbore. Autor članka piše o „razmisljavanju jedne nove političke filozofije među Bošnjacima Hercegovine koja zajedništvo i interes bošnjačkog naroda stavlja kao cilj i svrhu političkog i stranačkog rada“.

U mobilizacijski optimističnom tekstu posebno je naglašen Salmir Kaplan, turkolog, istanbulski student, bivši savjetnik ministra sigurnosti i bivši ministar kulture, koji je „uvjeren da će dobiti potrebnu podršku i postati novi na čelo općine Stolac“ gdje bi konačno na čelo pozicija „trebala pripasti Bošnjacima“ što će uz ostalo „omogućiti ulaganje našoj dijaspori“ (kako izgleda ulaganje „naše dijaspore“ vidi se na Ilidži i u okolici Sarajeva). Uglavnom, slavi se „jedinstvo Bošnjaka“ i predviđa im se svijetla budućnost u Hercegovini, a posebno u Stocu iz kojeg će se „moći doći do morske obale za 20 minuta“.

Grubi napad na Hrvate

Radi se o legitimnim političkim ambicijama bošnjačkih političkih stranaka i jednako tako legitimnim nadanjima Islamske zajednice. Međutim, problem je nastao kada je 2. listopada, na dan izbora, u neka doba postalo jasno da se izrečene ambicije ne mogu ostvariti. Suođen s gubitkom igre u koju je puno uložio, Kaplan je odlučio (ili mu je naloženo) igru prekinuti, i to vrlo grubo. Zajedno sa skupinom svojih sunarodnjaka i stranačkih odnosno koalicijskih suradnika fizički je napao dvojicu Hrvata; predsjednika općinskog izbornog povjerenstva Ivana Perića i člana povjerenstva Mariju Ragužu kojega je teže ozlijedio. Isprevrtali su stolove, oštetili računala, otuđili dio izbornog materijala, prekinuli izborni proces, prekršili zakone BiH i poništili demokratska načela na kojima se temelje društveni odnosi.

Kaplan je izjavio da je on „preuzeo odgovornost za prekid“ izbornog procesa uz obrazloženje kako je to bila „**klasična Herceg Bosna** 1993. godine samo su falili kamioni i logori“. Rekao je da „ne bježi ni od toga“ te da su Bošnjaci u Stocu ugroženi od Hrvata. Onda je u tipičnoj maniri bošnjačkog nacionalista (koji se voli predstavljati građaninom) dodao kako su i Hrvati glasali za njega „jer im je dosta neasne vlasti“. Tu svaka veza s njim, ali i sa zdravim razumom, ako je i postajala, prestaje. Kaplan je već sutradan izjavio da je zapravo on bio napadnut, iako tragova napada nema, pa je u samoobrani nanio ozljede dvojici članova izbornog povjerenstva. Podržali su ga bošnjački mediji, od Federalne TV, dnevnih i tjednih tiskovina, pa do brojnih portala od kojih su ga neki proglasili „junakom izbora“. Ipak, naj snažnju podršku iskazalo mu je izaslanstvo SDA koje je vodio dopredsjednik Šefik Džaferović koji je uz ostalo zatražio od policije „da se građani Stoca prestanu pozivati u Policijsku stanicu“. Džaferović, i sam bivši policajac i djelatnik AID-a, time je svjesno ne samo pozvao na daljnje nepoštovanje zakona nego i vršio pritisak na državne institucije. Osvrnuo se on i na izaslanstvo Republike Hrvatske koje je netom posjetilo Stolac, zamjerivši im što nisu dali podršku „svim građanima a ne samo jednom narodu“, za razliku od njega koji je eto došao u Stolac zajedno s Kaplanom posjetiti „sve građane“, pa valjda i one koje je Kaplan par dana prije pretukao. Inače, od 21 kandidata za Općinsko vijeće na listi Kaplanove „Inicijative za Stolac“, 20 ih ima tipična bošnjačka prezimena, a jedan srpsko. Na listi nema Hrvata, a jesu li oni za nju glasovali, nije teško iz svega zaključiti.

Kako su događaji iz nedavne prošlosti upotrijebljeni kao opravdanje za opisane kriminalne radnje, a uz to su krajnje problematično interpretirani, valja svakako upozoriti na nepovjerenje, prijevare i sukobe koji nisu započeli 1993. Zapravo, još od dolaska Osmanlija pa do najnovijih vremena povijest toga kraja u velikoj je mjeri obilježena ustancima, ratovima, a od druge polovice 19. stoljeća i propašću u starijima i stvaranjem novih država te stalnim sukobima stanovništva koje se dijelilo po vjerskoj, narodnosnoj, odnosno nacionalnoj osnovi. Nakon stoljeća nasilja i podređenosti, u lipnju 1875., pod vodstvom don Ivana Musića, u Hercegovini je izbio **ustanak kršćanskog stanovništva** protiv osmanske vlasti. Musić je u razgovorima s austrijskim diplomatima tražio „da doljnja Hercegovina pade pod Austriju“, no ustanak je dobio posve novu dimenziju kad su mu se pridružili i srpski seljaci, nakon čega se proširio na veći dio najzapadnijih pokrajina Carstva. Time je postao europski problem, pa je osnovana posebna komisija od predstavnika europskih vlada koja je trebala istražiti uzroke ustanka. Na pitanje zašto se bune, ustanici su odgovorili: „Mi ne tražimo drugo, nego da živimo kao ljudi, ne kao skotovi, kako nas Turci smatraju. Hoćemo autonomiju.“ Žestoke borbe izazvale su veliku izbjeglicu ku krizu, deseci tisuća kršćanskih izbjeglica preplavili su susjedna dalmatinska (Ston, Slano, Metković ...) i crnogorska mjesta.

Kriza je riješena odlukama Berlinskog kongresa te je u ljeto 1878. u dvije osmanske pokrajine umarširala austrougarska vojska. Zatekli su izrazito zapušteno i još uvijek uznemireno stanovništvo koje je, s oko 97% nepismenog stanovništva koje je živjelo isključivo od stočarstva i zemljoradnje. Nije bilo cesta, javnih škola i uopće infrastrukture nužne za život kakav je bio na zapadu. Međutim, njihov ulazak nije praćen oduševljenjem kako su to očekivali. Muslimani su pružili žestok otpor austrougarskoj vojsci koja je u tromjesečnim borbama imala 946 mrtvih i 3980 ranjenih vojnika. Velike gubitke imali su i u okolici Stoca gdje im je u pomoć priskočio vojvoda Musić sa svojim ustanicima i izvukao ih iz okruženja. Austro-Ugarska je uspjela donekle modernizirati BiH i urediti odnose između u tri uglavnom suprotstavljena kolektiviteta, koji su se po europskome obrascu konfigurirali u moderne nacije. Propašću u Monarhije na povijesnu scenu stupa jugoslavenska država koja je bila obilježena srpskom hegemonijom i institucionalnim nasiljem nad nesrpskim stanovništvom. Njezin raspad i proglašenje Nezavisne Države Hrvatske već dio Hrvata u BiH doživio je kao oslobođenje i ostvarenje nacionalnih ciljeva. Muslimani su

stekli status „Hrvata islamske vjeroispovijesti“ uz tvrdnje kako su oni „cviet naše hrvatske narodnosti“. Znatno dio njihove društvene i političke elite prihvatio je NDH, o čemu i da se u savezništvu s Hrvatima izboriti bolju poziciju nego što su je imali u bivšoj Kraljevini.

Odmah po proglašenju NDH u BiH su izbili **me unacionalni sukobi**. Hrvatsko (katoličko i muslimansko) stanovništvo, organizirano u različite vojne formacije, žestoko se sukobilo sa srpskim, pri čemu su na obje (ili na sve tri) strane počinjeni brojni zločini nad civilima svih vjera i nacionalnosti. Nakon počinjenog etnog oduševljenja, Hrvati i muslimani našli su se na udaru srpskih ustanika podržanih od strane talijanske okupacijske vojske. U izvješću etničkog poručnika Dimitrijevića iz srpnja 1942. piše kako je „između Hrvata i muslimana došlo do razmišljanja i sada javno jedni druge osuđuju da su oni krivi za pokolj Srba, a naročito muslimani koji napadaju Hrvate i vele da su oni uvek bili prijatelji Srba i žele da se u najkraćem vremenu pomire... Naš komitet svim silama radi da u što kraćem roku zavadi muslimane i Hrvate, što je verovatno i uspeti.“ etnički komitet i nije imao težak posao kad se uzme u obzir procjena talijanskog konzula u Mostaru, koji u izvješću s početka 1942. pisao kako je muslimansko stanovništvo u Hercegovini „u ogromnoj većini (80%) antihrvatski raspoloženo“ i po njihovom mišljenju potrebno je izdvojiti Hercegovinu iz sastava hrvatske države i dati joj samostalnu upravu pod patronatom Italije.

Pro etničku policiju

Na putu takvom rješenju bili su Hrvati, pa je i tu prepreku valjalo ukloniti. Zapovjednik pro etničke muslimanske milicije Ismet Popovac u studenom 1942. izvijestio je Dražu Mihailovića da su muslimani u suradnji s pravoslavnima otklonili lijevu obalu Neretve (isto ni dio Hercegovine uključujući i Stolac) od Hrvata, a broj protjeranih procjenjuje na 12.000 ljudi. Popovčev izvješće bilo je točno, a zanimljivo je i to da je etnički komandant Vasilije Gutić spašavao hrvatske civile u selu Jasno od njihovih susjeda muslimana, od kojih su neki obnašali različite dužnosti u NDH, kao što su to bili: Osman Balavac, koji je bio načelnik u Dubravama, zatim Ale Zilić, Šaban i Šarić, Sule Hairlić i drugi. Nekako u isto doba hercegovački muslimani počinili su tražiti izdvajanje iz NDH, pokušavajući i dobiti kako talijansku tako i njemačku podršku. Posebnu je važnost u tome imao Hitlerov i Mussolinijev saveznik jeruzalemski muftija El Huseini, koji je u travnju 1943. došao čak u Sarajevo, gdje je dočekan s oduševljenjem i svim poštima. Dio svih tih previranja bilo je i osnivanje **posebne SS divizije** (13. „Handžar“ divizija) koju su popunjavali uglavnom bosanskohercegovački muslimani, velikim dijelom preuzeti iz Ustaške vojnice.

Paralelno s tim procesima, na prostorima koji su bili pod kontrolom komunističkih partizana počinilo se stvaranje BiH kao federalne jedinice nove Jugoslavije. KPJ je na prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a u studenom 1943. definirala BiH kao zemlju „koja nije ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska nego i srpska i muslimanska i hrvatska“. Muslimani su u jesen 1944. pod vodstvom prosrpski orijentiranih članova Gajreta koji su s vremenom pristupali komunističkom pokretu počinili masovno prilaziti partizanima. Kada su prešli na pobjedničku stranu, demonstrirali su otklon od ustaštva tako što su iskazivali ekstremnu mržnju prema Hrvatima. Tu svakako treba imati na umu da su oni muslimani koji su ostali na hrvatskim pozicijama ubijeni, prognani ili potpuno marginalizirani. U dopisu Sreskog komiteta SKOJ-a za Stolac iz kolovoza 1944. piše: „Stanje bratstva i jedinstva nije se nimalo popravilo a i ne treba da nas čudi kad na njemu nije ni rano. (...) Naročito je dubok jaz između muslimana i Srba s jedne strane i Hrvata katolika s druge strane.“ Početkom 1946. križar Ante Vrban sastavio je izvješće u kojemu piše kako su u BiH za razliku od katolika muslimani potpuno „u vodama komunističkim“ i „natjecali su se s komunistima tko će biti svirepiji prema katolicima“. Antihrvatsko raspoloženje kod dijela muslimana zadržalo se još dugo poslije rata. U izvješću CK KPJ iz ožujka 1948. piše: „Jedan od problema kod muslimana je ispoljavanje šovinizma u odnosu na Hrvate. Oni su pojam Hrvat, ustaša i katolik potpuno izjednačili, tako da sva ona mržnja prema ustašama koja je u toku rata stvorena i dalje se gaji u odnosu na celokupnu hrvatsku masu.“ Povjesničar Enver Redžić, ocjenjuje i rezultat rata u BiH je napisao: „Na kraju, pobjednički tabor činile su mase srpskog naroda, Muslimani su zauzeli položaj drugog ešalona, a Hrvati su se našli na zadnjem.“ Takav raspored političkih snaga ostao je na snazi sve do 1990. S tim što su se krajem 80-ih Srbi i Muslimani (kojima je u međuvremenu priznata nacionalnost) borili za premoć u partijskim i republičkim institucijama.

Nakon prvih izbora formirana je vlast triju nacionalnih stranaka koja je funkcionirala sve dok se nije morala izjasniti o položaju Jugoslavije, odnosno BiH. Srpska agresivna politika potakla je suradnju

Hrvata i Muslimana koja je posebno došla do izražaja u politici borbi za neovisnost te u obrani od napada JNA i srpskih paravojnih postrojbi. Hrvatsko-muslimansko „savezništvo“ funkcioniralo je dok se radilo o obrani, ali je pucalo im su bila postavljena politička pitanja, posebno pitanje unutarnjeg uređenja BiH. Muslimansko vodstvo nije pristajalo na bilo kakvu vrstu hrvatske autonomije. Sarajevska Slobodna Bosna objavila je u ožujku 1992. članak „Rat Srba i Hrvata za muslimanske gradove“ koji na specifičan način oslikava hrvatsku obranu Hercegovine (potpomognutu Muslimanima) od srpskih snaga. Kada je ipak uspostavljena crta obrane, središnja muslimanska politika inzistirala je na stvaranju Armije BiH i uspostavi „legalne vlasti“, što je uvijek značilo vlast s muslimanskom, odnosno bošnjačkom dominacijom. Izetbegović, koji je zajedno s krugom svojih najbližih suradnika uvijek izražavao strah od „kroatiziranja“ muslimanskoga pučanstva, smijenio je krajem 1992. i početkom 1993. legalno izabrane muslimanske dužnosnike u Konjicu i Mostaru, a na njihova mjesta postavio osobe koje su bile spremne ući u sukob s Hrvatima. Tako je uklonjen i predsjednik Regionalnog odbora SDA Ismet Hadžiosmanović, a na njegovo mjesto imenovan je **Zijad Demirović** koji je bio spreman podrediti se zapovjedništvu četvrtog korpusa ABiH. Logika vojne sile zamijenila je logiku pregovora i kompromisa, a stanje u Mostaru i Hercegovini bilo je sve kritičnije. Demirović je 20. veljače 1993. uputio dopis Izetbegoviću u kojem piše: „Naš je osnovni cilj da stvorimo što koherentniju, složeniju i jedinstveniju političku i vojnu cjelinu, legalnih organa vlasti i muslimanskih organizacija, odnosno Armije BiH. Za nas nema nikakve dileme da je dolina Neretve, u kojoj se nalaze opštine sa apsolutnom ili relativnom muslimanskom većinom, od strateške važnosti i kao takva ključna za otvaranje sudbine i perspektiva ne samo Muslimana u Hercegovini već i u cijeloj BiH, kao i za sudbinu Republike BiH kao naše jedine države i domovine.“

Nakon određenog taktiziranja, aktiviran je plan napada ABiH na hrvatske snage u dolini Neretve. U operacijama koje su započele 14. travnja 1993. sudjelovalo je oko 13.000 muslimanskih vojnika. Brojano nadmoćna ABiH uspjela je za dva tjedna gotovo u potpunosti ovladati Konjicom i Jablanicom kao i većinom hrvatskih sela u okolici. Na tisuće Hrvata protjerano je ili je izbjeglo, na stotine ih je uhićeno i zatvoreno u logore, a više desetaka ih je ubijeno. Izbjegli i prognani Hrvati pristigli su u Mostar i okolne gradove koje je kontrolirao HVO. Tu je još uvijek vladao kakav takav mir koji je bilo sve teže održavati. Sukobi iz središnje Bosne, gdje su Muslimani (ABiH) bili nadmoćni, preko Konjica i Jablanice došli su do Mostara, a prijetnje su stizale i iz muslimanskih uporišta u Stocu i Čapljini. Organizirano je podizanje svih jedinica ABiH u stanje pune borbene gotovosti, a Muslimani pripadnici HVO-a pozvani su „da pređu na stranu svoga naroda“. Bajro Pizović zapovjednik 42. brdske brigade ABiH, koja je samovoljno stigla na plato Gubavica i ušla u zonu odgovornosti Čapljinske Prve brigade HVO s ciljem da uđe u Stolac, uputio je 18. travnja 1993. poruku zapovjedniku te brigade: „Napominjem, a Vi to dobro znate da se jedan veliki broj vojnika iz redova Muslimana nalazi u Vašim postrojbama, a oni su Muslimani i pripadaju ovome narodu, pa ne bi bilo dobro da se naruši određena organizacija i formacija Vaših postrojbi.“ Da je Pizović ozbiljno računao na Muslimane u postrojbama HVO-a pokazuje i zapovijed kojom je dan ranije naložio uvezivanje „s našim ljudima u HVO-u“ te odredio kako „ljudstvo iz HVO-a Čapljina ima zadatak da zauzme (elo) Tasov i e i most u Čapljini“. Radilo se o pokušaju vojnog zauzimanja Stoca za što su planovi postojali od početka 1993. U zapovijedi se precizira „zauzimanje grada Stoca sa našim ljudima u HVO-u“. Stolac je inače jedan od gradova s većinskim muslimanskim stanovništvom koji su srpske snage u proljeće 1992. zauzele bez ispaljenog metka. Hrvatske su ga snage oslobodile dva mjeseca poslije.

Razoružali 700 Muslimana

Zapovjednici HVO-a bili su prisiljeni reagirati na muslimanske napade i zauzimanje taktičkih položaja i objekata. Dali su ultimatum brigadi „Bregava“ za povlačenje. Nacionalni sastav Prve brigade HVO-a bio je mješovit, trećina vojnika (njih oko 1.500) bila je muslimanske nacionalnosti, a primljeni su u brigadu nakon oslobođenja Stoca. Uvježbani su i naoružani od HVO-a, dok su u sastavu brigade „Bregava“ bili gotovo isključivo Muslimani. Nakon odbijanja zapovijedi za povlačenje i saznanja o pripremama za napad, pripadnici HVO-a su 19. travnja 1993. uhitili zapovjedništvo brigade i razoružali oko 700 vojnika koji su ih planirali napasti. Sjevernije od Stoca, na konjaci i jablaničkom području, ABiH je nastavljala napade koji su se 9. svibnja proširili i na Mostar i trajali su sve do proljeća 1994., odnosno do Washingtonskog sporazuma.

Ovo nikako nije cjelovita priča o uzrocima i po etku hrvatsko-muslimanskog rata (u dolini Neretve), ali je nužna za razumijevanje 1993. i svega onoga što se tada događalo u Stocu i u dolini Neretve. S razlogom smo puno puta slušali o „Ahmićima, Stupnom Dolu, Dretelju, Gabeli i Heliodromu“, ali nema opravdanja za to što smo puno manje slušali o „Trusini, Grabovici, Uzdolu, Doljanima, Gračanici, Maljinama, Buhinim Kućama, Križančevu Selu, Slapnici...“ Nema opravdanja za to što javnost nije ništa čula o 14.444 Hrvata zatvaranih u 331 logor i zatvor Armije BiH, od kojih su 632 ubijena (50 njih ritualnim odsijecanjem glava). Nema opravdanja za 1051 prešućenog hrvatskog civila ubijenog od pripadnika ABiH među kojima je bilo i 121 dijete. Protjerane i izbjegle, porušene kuće i vjerske objekte da i ne spominjemo.

Bez svega toga ne može se razumjeti ni ovo što se proteklih dana događalo i što se još uvijek događalo u Stocu. Dosjetka o „**kamionima i logorima**“ **jeftina je i licemjerna**. U tom kontekstu svakako vrijedi spomenuti i podatak da se muslimansko izaslanstvo iz Mostara predvođeno Safetom Oručevićem i Fatimom Leho u ljeto 1993. više puta sastajalo sa srpskim političkim i vojnim vrhom, čak i s Ratkom Mladićem. U tim su prigodama izražavali žaljenje što nisu zajednički snagama porazili Hrvate i „izišli na more“. Snovi o „izlasku na more“ još uvijek se sanjaju. Neki od njih su i javno predstavljeni na posebno indikativan način. Nekadašnji pomoćnik komandanta stolice brigade „Bregava“ za moral i vjerska pitanja Enes Ratkušić, u naglašeno antihrvatski, antikršćanski i šovinistički intoniranom autobiografskom romanu „Zaboravljeni govor probuženih“, objavljenom u Mostaru 2000. godine, piše: „More će se krvlju zamutiti kad ta vojska jednoga dana krene... Toliko bih želio do ekati dan kad ćemo uspostaviti savezništvo sa najvećim dušmaninom, pa krenuti na još veće. Možda i do ekati.“ Kako je krenulo, možda i hoće, jer vojska koju Ratkušić u romanu opisuje već ratuje pod crnom zastavom Kalifata, samo teško da će na i saveznika i još teže da će vidjeti mora.

Uglavnom, Stolec je „**geostrateška točka ostavljena u amanet**“, glavna postaja na bošnjačkom „putu prema moru“ i izravnoj vezi s (islamskim) svijetom. Izlazak na more postao je opsesija. Izmišlja se „džamija u Neumu“, fantazira se o „gradnji luke“ u koju će uplovljavati turski ratni brodovi. O čitavo je „neootomanizam“ zahvatio i (krajnji jug) BiH, spominje ga i Ahmet Davutoğlu u knjizi „Strategijska dubina“, a posve novu dimenziju dobio je uplitanjem Turske u rat u Siriji i najnovijim pokušajem osvajanja Mosula (u Iraku), s obrazloženjem da je to bio integralni dio Osmanskog Carstva. Zadatak osvajanja Stoca, glavne geostrateške postaje na bošnjačkom i neootomanskom putu prema moru, dobio je istanbulski čak i turkolog Salmir Kaplan. Kada je vidio da ga neće moći osvojiti, uinio je sve kako barem ne bi pao u neprijateljske ruke. Riječ je, naravno, o izborima, ne o ratu. Ali, ako bi se pitalo ljude poput spomenutog Ratkušića ili generala Armije BiH Sefera Halilovića, morali bismo dodati – zasad.

prof.dr.sc. Ivo Lučić / Većernji list